

PARLAMENTNÍ
INSTITUT

Domovské právo – historie, komparace a současný pohled

**JUDr. Jindřiška Syllová, CSc., Barbora Obračajová,
Martin Kavěna, LL.B., B.C.L..**

duben 2014, aktualizace červen 2015

studie 5.360

POSLANECKÁ
SNĚMOVNA
PARLAMENTU
ČESKÉ REPUBLIKY

Obsah:

I. Domovské právo na území současné České republiky.....	3
Historický vývoj domovského práva v českých zemích.....	3
Po roce 1918.....	3
Subjekt a objekt domovského práva	3
Nabývání domovského práva derivativním způsobem	4
Nabývání domovského práva originárním způsobem.....	4
Zánik domovského práva	5
Obsah domovského práva	5
Spory o domovské právo.....	5
Domovský list	5
Bezdomovci	6
Poplatky za udělení domovského práva.....	6
Zrušení institutu domovského práva v Československu.....	6
II. Komparace.....	7
Německo	8
K historii a zániku domovského práva.....	8
Současná právní úprava příslušnosti k obci	8
Rakousko.....	8
K historii domovského práva	8
Po roce 1918.....	8
Švýcarsko	9
Současná právní úprava příslušnosti k obci	9
III. Domovské právo z pohledu současného ústavněprávního, unijního a mezinárodněprávního rámce.....	10
Státní sociální podpora, dávky na pomoc v hmotné nouzi, dávky pro osoby se zdravotním postižením, sociální pojištění:.....	11
Zdravotní péče.....	12
Svoboda pohybu (zákaz vyhoštění)	13
Administrativní a evidenční povinnosti státu.....	14
Volební právo	14
Shrnutí části III.....	15

I. Domovské právo na území současné České republiky

Historický vývoj domovského práva v českých zemích¹

Domovské právo (případně domovská příslušnost) byl osobní právní poměr mezi osobou a obcí, jehož obsahem je nárok na nerušený pobyt v obci a na chudinské zaopatření. Domovské právo není podmíněno faktickým vztahem osoby k obci, tedy fyzickým pobytem.

Domovské právo bylo jako právní svazek občana a obce poprvé upraveno císařským patentem č. 170/1849 ř. z. a nařízením ministerstva vnitra č. 116/1850 ř. z. Dle tohoto nařízení mohl mít každý státní občan domovské právo jen v jedné obci. Příslušnost k obci se nabývala buďto narozením, provdáním se, přijetím do obce rozhodnutím zastupitelstva či přetrpěním čtyřletého pobytu člověka v obci nebo přikázáním stálého bydliště v obci u státních zaměstnanců. Nezletilé děti v rodinném svazku následovaly obecní příslušnost svých rodičů, nemanželské děti příslušnost své matky a manželka příslušnost svého manžela. Smrt rodičů či manžela nic neměnila na obecní příslušnosti pozůstalých. Od obecné úpravy se města odchylovala pomocí městských statutů, jejichž úprava se později stala základem reformy obecního zákona č. 58/1859 ř. z. V něm bylo kupříkladu upuštěno od možnosti získat domovské právo čtyřletým pobytem na území obce a bylo zavedeno udělení domovského práva po splnění zpřísněných podmínek.

Další důležitou úpravou byl zákon č. 105/1863 ř. z., který sice přebíral většinu ustanovení z předchozí úpravy, ale vynechával nárok člověka na udělení domovského práva, takže udělení domovského práva nechal zcela na vůli obce. Tento nárok však musel být do právního řádu vrácen v roce 1896, jelikož domovské právo tím pozbylo souvislosti s reálným pobytem v obci, a tak se mnohdy o zchudlého člověka musela starat obec, která jej i třeba několik desítek let neviděla na svém území. Zákon z roku 1863 dále nechával v platnosti domovská práva, která vznikla dle úprav předchozích zákonů, a to až do doby, než zaniknou podle nové úpravy.

Po roce 1918

Každý bývalý státní občan Rakouska či Uher, který měl domovské právo v některé obci patřící k území Československa, byl považován za státního občana Československa. Ústavní zákony č. 236/1920 Sb. a č. 152/1926 Sb. o státním občanství stanovily, že zůstává v platnosti zákon o nabývání a pozbývání domovského práva. Byla přidána ustanovení o tom, kde nabývají domovského práva ti, kdo jej ještě v naší republice nikdy neměli.

Subjekt a objekt domovského práva

Subjektem domovského práva mohli být pouze státní občané a každý státní občan musel náležet právě k jedné obci. Z povahy věci pak mohly být subjektem pouze osoby fyzické, jelikož právnická osoba nemohla mít nárok na chudinské zaopatření apod. Otázka státní příslušnosti právnických osob se začala aktivně řešit až v poválečném období. Existovala zde i výjimka z možnosti získat státní občanství a domovské právo v naší republice, a to pro členy habsbursko-lotrinské dynastie, a pokud jej již měli, tak jim zákonem č. 236/1920 zaniklo. Výjimkou z pravidla souběžné existence domovského práva a státního občanství byla pak situace, kdy člověk získal státní občanství, ale ještě neměl v žádné obci domovské právo. To se následně určovalo buď podle historického působení rodiny dotyčného, nebo dle toho, v jaké obci se poprvé trvale usadil. Státní občanství bylo pro domovské právo prejudiciální, takže domovské právo mohl získat pouze státní občan Československa. Pokud tedy cizinec bez státního občanství Československa získal domovské právo

¹ Pasáž o České republice je výtahem z: Laštovka, K. Domovské právo. In: Slovník veřejného práva, Svazek I, Brno, Polygrafia, 1929, str. 434.

v některé obci naší republiky, mohlo být toto právo *ex offio* kdykoli zrušeno. Způsoby nabývání a pozbývání státního občanství naší republiky upravovaly ústavní zákony č. 236/1920 Sb. a č. 152/1926 Sb.

Dle československé právní úpravy (zákon č. 76/1919 Sb.) muselo každé území náležet některé obci. I proto se domovské právo vztahovalo na území „politické obce“, tedy nejen na oblast obydlenu, ale i na její přilehlé okolí. Domovské právo pak jedinec mohl získat pouze v jedné takovéto obci. Došlo-li ke sloučení obcí, jejich rozluce či pouhé změně jejich hranic, měnil se automaticky i obsah domovského práva jednotlivce.

Nabývání domovského práva derivativním způsobem

Derivativním, neboli odvozeným způsobem nabytí domovského práva, se rozumělo narození, legitimace, provdání se či adopce. U narození nabývalo manželské dítě domovského práva svého otce, u nemanželských dětí domovského práva své matky. Následné změny domovského práva (rodičů...) děti následovaly pouze do nabytí svéprávnosti. Výjimkou z pravidla byla situace, kdy se provdala žena, která měla nemanželské dítě. Toto dítě si ponechalo domovskou příslušnost matky před jejím sňatkem. Nesvéprávné děti získávaly legitimací domovské právo otce, které měl v den legitimace. Šlo-li o legitimaci sňatkem, získávalo nemanželské dítě domovské právo otce, pokud se muž přihlásil za přirozeného otce a doložil úřadu potvrzení o sňatku.

Žena mohla nabýt domovského práva sňatkem. Bylo-li manželství následně prohlášeno za neplatné, navracelo se ženě automaticky její původní domovské právo. V situaci, kdy manžel zemřel nebo bylo manželství rozloučeno či soudně rozvedeno, zůstalo ženě domovské právo získané sňatkem od jejího manžela. Ustanovení o rozvodu a rozluce však neplatila pro Slovensko a Podkarpatskou Rus, kde se soudně rozvedená nebo rozloučená žena vracela do domovské obce, ke které náležela před sňatkem.

Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi pak nezletilý adoptovaný nabýval domovského práva, které měl adoptant v čase adopce.

Nabývání domovského práva originárním způsobem

Nabytím domovského práva originárním způsobem je myšlena naturalizace, výslovné přijetí do svazku domovského, udělení domovského práva na základě nároku a v českých zemích též získkem veřejné funkce v obci.

Naturalizace nastupovala *ipso facto*: dobrovolným a samovolným desetiletým pobytem v obci; usazením se v místě jako řádném bydlíšti; zakoupením nemovitosti v obci; nastoupením práva měšťanského nebo mistrovského či nastoupením služby, úřadu případně jiné veřejné funkce. Postupem času však převládla tendence tyto způsoby nabytí co nejvíce omezovat. Se zvyšující se autonomií obcí totiž nebylo zcela slučitelné, aby byli obci noví příslušníci vnucováni, bez výslovného obecního souhlasu.

Výslovné přijetí do svazku domovského bylo druhým originárním způsobem nabytí domovského práva. Právo usnášet se o udělení domovského práva náleželo obci, a to na žádost občana. Domovské právo nemohlo být takto uděleno jenom na určitý čas ani pod podmínkou, která by se vylučovala s obsahem domovského práva.

Institut nároku na udělení domovského práva byl upraven zákonem č. 222/1896 ř. z. (od 19. 12. 1920 i pro území Slovenska a Podkarpatské Rusi). Tento nárok byl uznán státním občanům naší republiky,

kteří se po dosažení svéprávnosti (21 let) zdržovali v obci dobrovolně a nepřetržitě po dobu deseti let a v této lhůtě nemuseli využít obecního chudinského zaopatření. Bydliště nebylo dobrovolným, nebyla-li osoba svéprávná, byla ve vazbě či v donucovací pracovně nebo plnila brannou povinnost. Po dobu nedobrovolného pobytu se vydržecí doba pozastavovala (ne však v případě branné povinnosti). Nepřetržitý pobyt byl pak přerušen dobrovolným odchodem z obce (neměl-li občan zjevný úmysl se vrátit, tak se jeho vydržecí doba anulovala), odchodem za účelem plnění branné povinnosti (vydržecí lhůta běžela dál) nebo nedobrovolným vzdálením se z obce (v tomto případě se vydržecí doba pozastavuje a začne opět běžet po návratu jedince). Cizinci a osoby, jejichž státní občanství nešlo dokázat, měli za splnění ostatních podmínek nárok na příslib domovského práva, které však získali až po potvrzení či zisku státního občanství naší republiky. Splnění desetileté vydržecí doby samo o sobě také nezakládalo nárok na domovské právo. O to musel nejdříve dotčený zažádat a obec či politický úřad této žádosti vyhovět.

Dále dle zákona č. 222/1896 ř. z. nabývali domovského práva v českých zemích definitivně ustanovení úředníci a sluhové (zřízenci), kteří působili na dvorské, zemské, okresní či obecní úrovni a dále také notáři dnem nastoupení svého úřadu v obci. Dále pod vznik domovského práva dle tohoto zákona spadalo četnictvo, duchovní osoby povolane k vykonávání veřejné bohoslužby a učitelé působící na veřejných školách.

Zánik domovského práva

Domovské právo mohlo zaniknout smrtí, ztrátou československého státního občanství nebo nabytím domovského práva v jiné obci. U ztráty československého státního občanství, respektive domovského práva, však muselo být dbáno na dodržování mezinárodních smluv. Ve chvíli, kdy žádný jiný stát neudělil jedinci nové státní občanství, muselo jej ČSR přijmout zpět mezi své občany a vrátit mu domovské právo v jeho původní obci.

Obsah domovského práva

Podstatným obsahem domovského práva bylo právo na nerušený pobyt, které jedincům zaručovalo **nemožnost být ze své domovské obce vyhoštěn**, vypovězen či odstrčen a v neposlední řadě také právo na **chudinské zaopatření**. Proto i správní nálezy, které by směřovaly k některé z těchto akcí, pozbývaly účinku.

Spory o domovské právo

Spory se v první řadě týkaly příslušnosti jednotlivce k dané obci. Mohly být zahájeny buď na žádost některé strany nebo i z úřední povinnosti. O sporu rozhodoval okresní úřad. Byl-li úřad přesvědčen, že občan náleží obci v jiném okrese, řešily tento spor mezi sebou dané úřady. Nedošlo-li k rozhodnutí, byla věc postoupena zemské správě, případně až ministerstvu vnitra. Byla-li však předmětem sporu otázka soukromoprávního charakteru, mohly o něm rozhodnout pouze civilní soudy, nikoli politický úřad.

Domovský list

Domovský list byl listinou, kterou obec potvrzovala, že osoba, které byl vydán, má v obci domovské právo. Tato listina nemohla být nikomu s domovským právem v dané obci odepřena a občan si na odepření mohl stěžovat u politického úřadu. Domovský list byl však pouhým osvědčením, a proto nezakládal domovské právo, pouze jej potvrzoval a dokazoval. Byl-li vydán domovský list tomu, kdo nebyl státním občanem Československa nebo měl domovské právo v jiné obci, nebyl tento domovský list platný a mohl být kdykoli *ex officio* zrušen. V českých zemích se ustálila praxe domovského listu

jako dokumentu, zakládajícího závazky obce vůči osobám, a byl tak podepisován starostou, jedním radním a vlastníkem listiny.

Bezdomovci

Bezdomovcem se nazývala osoba, jejíž domovské právo nešlo v dané situaci zjistit, a to ani podrobným šetřením politických úřadů, ale pouze v případě, že se jednalo o státního občana Československa. Aby mohli využívat výhod domovského práva, byli bezdomovci příkazováni některé obci. V českých zemích se takto přiřadil obci, ve které se bezdomovec zdržoval při odvodu na vojnu, obci ve které minimálně půl roku žil před řízením o jeho domovském právu, obci, ve které se bezdomovec narodil, případně obci, ve které začal úřad jednat o jeho domovském právu. Příkazání bezdomovce bylo však pouze konstitutivním aktem a bezdomovec nezískával domovské právo obce, které byl příkazán, nýbrž byl pouze pokládán za osobu s domovským právem. V této době však mohl užívat všech výhod, které vznikaly osobám s domovským právem. Toto příkazání platilo do doby, než se vyřešilo pravé domovské právo bezdomovce, či do doby, než bezdomovec získal domovské právo v jiné obci.

Poplatky za udělení domovského práva

Poplatky za udělení domovského práva mohla obec požadovat v případě, že se jednalo o dobrovolné udělení. Poplatek si tak nemohla nárokovat v situaci, kdy žadatelé vznikl vydržecí nárok na udělení domovského práva. Od cizinců pak mohla obec požadovat poplatek vždy. Poplatek za dobrovolné propůjčení nebo přislíbení domovského práva si obec mohla stanovit maximálně na 1000 Kč, respektive 2000 Kč pro obce nad 50 000 obyvatel (zákon č. 143/1922 Sb.). Žádost o domovské právo byla zpoplatněna kolkovým poplatkem 8 Kč, domovské listy pak podléhaly kolkovému poplatku 5 Kč (pro osoby žijící z denní mzdy 1 Kč).

Zrušení institutu domovského práva v Československu

Domovské právo bylo zrušeno zvláštním zákonem č. 174/1948 Sb., který zde uvádíme:

Zákon

ze dne 30. června 1948

o zrušení domovského práva.

Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně:

§ 1

(1) Domovské právo se zrušuje.

(2) Místní národní výbory uzavřou ke dni 31. prosince 1948 seznamy osob, které měly v tento den v obci domovské právo, a bezpečně je uschovají.

(3) Do nové úpravy předpisů, které navazují na domovské právo, jest zatím postupovati podle ustanovení dále uvedených.

§ 2

(1) Pokud podle platných předpisů je pro československé státní občanství rozhodné domovské právo, zjišťuje se toto právo dosavadním způsobem.

(2) Poslední domovská obec je povinna podle příslušných předpisů, pokud nebyly dotčeny předpisy o národním pojištění, i nadále poskytovat sociální zaopatření tomu, kdo má v den 31. prosince 1948 na ně nárok. Vznikne-li nárok na sociální zaopatření až po tomto dni, je povinna opatřovati chudého obec bydliště, a není-li takové obce, obec pobytu. Sociální zaopatření československých státních občanů bydlících v cizině přejímá stát, a to v rozsahu a způsobem, které určí nařízením ministr sociální péče v dohodě s ministry financí a zahraničních věcí.

(3) Je-li podle ustanovení nadační listiny domovské právo v určité obci podmínkou pro propůjčení nadace, nastupuje na místo této podmínky podmínka československého státního občanství a bydlení v oné obci, dokud změnou nadační listiny nebude jinak stanoveno. Nároky na nadační požitky přiznané podle ustanovení nadační listiny na podkladě domovského práva zůstávají však nedotčeny; osobám, jimž na podkladě tohoto práva byly nadační požitky přiznány na omezenou dobu, lze tyto požitky v odůvodněných sociálních případech přiznati i po uplynutí stanovené doby, jsou-li u nich splněny ostatní podmínky podle nadační listiny.

(4) Ve všech ostatních případech se podmínka domovského práva, kterou podle některého předpisu je vázáno určité oprávnění, nahrazuje podmínkou československého státního občanství.

§ 3

Předpisy o přípravných odvodních pracích, o evidenci pro účely vojenské a o příslušnosti úřadů a orgánů ve věcech vojenských zůstávají nedotčeny. Domovským právem podle těchto předpisů se rozumí poslední domovské právo před účinností tohoto zákona.

§ 4

(1) Vypovědací právo obcí podle obecních zřízení zaniká.

(2) Rovněž zaniká právo vyhoštění a odstrčení do domovské obce podle hnaneckých předpisů.

§ 5

Zrušují se všechny předpisy, které tomuto zákonu odporují. Zejména se zrušují:

a) čl. II a III zákona ze dne 5. března 1862, č. 18 ř. z., jímž se vyměřují základní pravidla, podle nichž se mají uspořádati záležitosti obecní;

b) zákon ze dne 3. prosince 1863, č. 105 ř. z., jímž se pořádají záležitosti domovské;

c) zákon ze dne 5. prosince 1896, č. 222 ř. z., jímž se mění některá ustanovení zákona ze dne 3. prosince 1863, č. 105 ř. z., kterým byly uspořádány záležitosti domovské;

d) § 11 českého, § 11 moravského a § 10 slezského obecního zřízení;

e) §§ 5 až 18 zák. čl. XXII/1886 (obecního zřízení);

f) § 17 zákona ze dne 4. května 1926, č. 87 Sb., o podomním obchodu, avšak jen, pokud jde o přiznání úlev pro nastoupení a provozování podomního obchodu osobám, které měly nebo mají v některé obci chudých krajů odvozeně nabyté domovské právo a v ní trvale bydlí.

§ 6

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 1949; provedou jej ministři vnitra a sociální péče v dohodě se zúčastněnými členy vlády.

Gottwald v. r.

Dr. John v. r.

Zápotocký v. r.

Nosek v. r.

Erban v. r.

II. Komparace

Institut domovského práva, kromě území habsburské monarchie, rovněž existoval historicky v Německu, event. ve specifické podobě existuje dodnes pouze ve Švýcarsku, a to v návaznosti na specifické decentralizované federální uspořádání Švýcarska. V jiných zásadně přeměněných podobách lze případně identifikovat různé dílčí právní úpravy, které plní některé obdobné účely, jako plnil institut domovského práva (např. lze srovnávat existenci a úpravu institutu trvalého nebo přechodného pobytu v různých státech z hlediska administrativních či evidenčních účelů, lze srovnávat míru decentralizace a přenesení působnosti ze státu na obecní úřady při vyřizování agendy spojené s výplatou sociálních dávek atd., lze srovnávat možnosti ukládat trest zákazu pobytu v obci

v různých státech atd.) nejde však již o srovnání samotného institutu domovského práva jako institutu, který představoval vazbu a příslušnost občana k domovské obci – v takové podobě dnes existuje institut domovského práva ve státech EU a EHP ve Švýcarsku.

Německo

K historii a zániku domovského práva

Domovské právo bylo jako institut pro nabývání práv ve státě zrušeno prvním zákonem o státním občanství (resp. společným indigenátem pro celé Německo) okolo r. 1870. Až do r. 1934 bylo prvotním v Německu zemské občanství, nikoliv celoněmecké. Poté se uplatnilo občanství říšské.

Současná právní úprava příslušnosti k obci

V současnosti se ohledně obecního občanství uplatňuje zásada, že příslušníkem obce je ten, kdo je obyvatelem obce. Ten, kdo má právo v obci volit, je občanem obce. Samotné postavení příslušníka obce nebo občana obce nemá přímý vliv například na sociální práva občanů, právo na bydlení ani na další práva, povstávající ze zemského nebo spolkového zákonodárství. K tomu slouží jiné instituty.

Příklad: Bavorsko

Gemeindeordnung für den Freistaat Bayern (GO)

Art. 15

Einwohner und Bürger

(1)

¹ *Gemeindeangehörige sind alle Gemeindeeinwohner.*

² *Sie haben gegenüber der Gemeinde die gleichen Rechte und Pflichten.*

³ *Ausnahmen bedürfen eines besonderen Rechtstitels.*

(2) *Gemeindebürger sind die Gemeindeangehörigen, die in ihrer Gemeinde das Recht, an den Gemeindewahlen teilzunehmen, besitzen.*

Rakousko

K historii domovského práva

V habsburské monarchii bylo první státní občanství upraveno v obecném občanském zákoníku (ABGB), který vstoupil v účinnost 1. 1. 1812. V té době měla příslušnost k panství (inkolát) subsidiární úlohu. K historii a pojmu domovského práva v Předlitavsku do r. 1918 viz výše v pasáži o ČR. Zákon o obcích z r. 1859 definoval pojem domovského práva, německy Heimatrecht,² což byla forma příslušnosti k obecní korporaci pro osobu. S domovským právem vznikl nárok od domovského úřadu (Standesamt) na nerušený pobyt, na volební právo a na sociální péči v případě chudoby nebo nouze (podrobnosti viz výše). Od r. 1863 musely obce vést matriky, bylo stanoveno, že jen státní občan může mít domovské právo v obci, a že každý státní občan musí mít své domovské právo.

Po roce 1918

Po první světové válce se stali občany Rakouska ti občané, kteří měli domovské právo v obcích, které patřily k tzv. německému Rakousku. Kromě toho byly stanoveny výjimky pro obyvatele Vídně od r. 1914, občané z dalších obcí mimo Rakousko měli (dočasnou) možnost opce do rakouského občanství.

² „Právo domovského občana má každý, kdo má v obci dům nebo nemovitost nebo při stálém pobytu má v obci zákonem povolenou živnost nebo činnost s příjmem, z kterého platí přímé daně nebo je obcí za takového přijat. Příslušníkem obce je každá osoba, která je prostřednictvím narození nebo přijetí do obce příslušná k obci.“

V r. 1925 byl přijat nový zákon, podle kterého bylo získávání domovského práva ulehčeno. V r. 1939 bylo domovské právo zrušeno. Od r. 1945 je upraveno jen státní občanství, vznikající primárně. Nicméně obcím byla v r. 1966 svěřena funkce evidence státních občanů a udělování státního občanství (odebrána od okresů).

Švýcarsko

Současná právní úprava příslušnosti k obci

Švýcarská federální ústava stanoví ve svém čl. 37 odst. 1, že švýcarské občanství náleží každému, kdo má domovské právo k obci (fr. droit de cité communal) a domovské právo ke kantonu (fr. droit cité du canton). Současně odst. 2 stanoví, že nikdo nemůže být diskriminován nebo upřednostněn na základě svého domovského práva, s výjimkou zejména některých politických práv, resp. práv v souvislosti s hospodařením s majetkem obce či kantonu. Ustanovení čl. 22 švýcarského občanského zákoníku rovněž odkazuje na domovské právo, které je upraveno právem veřejným, s tím, že pokud určitý člověk disponuje domovským právem k více obcím či kantonům, má se za to, že pochází z toho místa, ke kterému mu svědčí domovské právo a kde má své současné bydliště (event. nebydlí-li v žádném takovém místě, má se za to, že pochází z toho místa, ke kterému mu nejnoveji svědčí domovské právo).

Právní úprava nabývání domovského práva je upravena částečně na federální úrovni a částečně na úrovni jednotlivých kantonů. Federální zákon o občanství stanoví obecné pravidlo *ius sanguinis*, tedy že švýcarské občanství náleží každému od narození, pokud alespoň jeden rodič (v případě rodičů-manželů) má švýcarské občanství, event. pokud matka má švýcarské občanství (v případě nesezdaných rodičů). V případě, že jen otec má švýcarské občanství a není-li manželem matky, pak dítě nabývá švýcarské občanství (zpětně ke dni narození) od okamžiku, kdy otec uzná své otcovství, event. kdy o určení otcovství rozhodne soud. Současně podle federálního zákona o občanství získává dítě domovské právo k obci a ke kantonu podle svého švýcarského rodiče, event. pokud matka i otec mají domovské právo k odlišným obcím, pak podle toho rodiče, jehož má dítě příjmení. Zákon rovněž upravuje státní občanství v případě adopce nebo nalezení. Pokud jde o nabývání státního občanství udělením, pak federální zákon stanoví, že švýcarské státní občanství se nabývá udělením občanství na úrovni kantonu, resp. obce (tj. udělením domovského práva cizinci), avšak je nutné, aby žadatel nejprve obdržel federální autorizaci, tj. osvědčení, že splňuje veškeré podmínky pro udělení státního občanství, přičemž federální zákon o občanství rovněž stanoví některé minimální náležitosti pro rozhodování na úrovni obce nebo kantonu.

Pokud jde o kantonální právní úpravu, lze odkázat například na zákon kantonu Bern č. 121.1 ze dne 9. 9. 1996 o domovském právu ke kantonu a k obci (Loi sur le droit de cité cantonal et le droit de cité communal). Vzhledem k tomu, že domovské právo k obci nebo ke kantonu je spjato i se státním občanstvím, (které je podle švýcarské federální ústavy od domovského práva formálně odvozeno), upravují kantonální zákony nejen udělení domovského práva švýcarským občanům (tj. stávajícím švýcarským občanům, kteří pocházejí z jiné obce), ale rovněž udělení domovského práva občanům třetích států (kteří se udělením domovského práva stávají švýcarskými občany – zde je stanoveno, že kromě splnění standardních podmínek pro udělení domovského práva, zpravidla dvouletý pobyt v obci, je rovněž nutné, aby žadatel o domovské právo splnil minimální požadavky pro udělení švýcarského státního občanství dle federálního zákona o občanství). Udělení domovského práva k obci zahrnuje i domovské právo ke kantonu, ve kterém se obec nachází. Rovněž je možná varianta udělení pouze domovského práva ke kantonu (od kterého se rovněž odvozuje švýcarské občanství), bez udělení domovského práva ke konkrétní obci. Upraven je rovněž institut tzv. měšťanského práva (droit de bourgeoisie), který zahrnuje právo se podílet na rozhodování o hospodaření s obecním majetkem. V praxi však mnoho měšťanských obcí (commune bourgeoise), které historicky spravují

obecní majetek samostatně od samotné obce (commune municipale – které politicky sdružují všechny občany) již byla sloučena s obcemi (vznikají tzv. smíšené obce, tzv. commune mixte). Měšťanské právo v sobě zahrnuje i domovské právo k příslušné obci i domovské právo k příslušnému kantonu. V některých obcích platí, že udělení domovského práva k obci automaticky znamená i měšťanské právo k měšťanské obci, která v dané obci působí, jinde naopak je nutné žádat o udělení měšťanského práva zvlášť.

Právní úprava domovského práva představuje decentralizovanou právní úpravou švýcarského státního občanství a navazuje na specifické vysoce decentralizované federální uspořádání státu. Promítá se do politických práv vykonávaných na úrovni dané obce, měšťanské obce nebo kantonu. Zahrnuje i některá další práva na úrovni kantonu dle příslušných kantonálních ústav, např. svoboda pobytu a pohybu, zákaz vyhoštění atd.

III. Domovské právo z pohledu současného ústavněprávního, unijního a mezinárodněprávního rámce

Jak uvedeno výše, domovské právo byl právní institut, spočívající v osobním právním poměru určité osoby k určité obci, který existoval v českých zemích od poloviny 19. století až do roku 1949. Jeho podstata spočívala na jedné straně v právu občana zdržovat se v dané obci, na straně druhé pak v povinnosti obce poskytnout danému občanovi sociální či zdravotní zabezpečení, jak stanovil §1 zákona č. 105/1863 ř.z., o domovském právu: *“Právo domovské přináší s sebou, že ten kdo je má, může se v této obci nerušeně zdržovati a zchudl-li by, od ní zaopatření žádati. Občané, kteří do obce, v níž bydlí, i přísluší nemohou býti z této nikdy vyhoštěni”*.

Problematika, kterou institut domovského práva historicky řešil (např. chudinské zaopatření, zákaz vyhoštění z domovské obce) je v současné době řešena jinými právními instituty v České republice, ale i v dalších evropských státech, které jsou zavedeny především na centrální úrovni (nikoli již na úrovni obcí). Zejména se jedná o povinnosti státu v oblasti sociální podpory, sociálního pojištění, zdravotní péče, ústavní a mezinárodněprávní zakotvení svobody pohybu a pobytu, resp. matriční a jiná evidenční agenda či právní úprava volebního práva.

Všeobecně jsou některé jednotlivé aspekty domovského práva zakotveny v lidskoprávních dokumentech, tj. v Listině základních práv a svobod (dále jen “Listina”)³, Evropské úmluvě o lidských právech (“EÚLP”)⁴ a Listině základních práv Evropské unie (“LZPEU”)⁵. Promítají se taktéž do jiných mezinárodněprávních dokumentů, zejména pak do Všeobecné deklarace lidských práv⁶, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech⁷, Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech⁸ a Evropské sociální charty⁹. V neposlední řadě jejich úpravu nalezneme v právu EU a ve vnitrostátním zákonodárství.

Stanovení povinnosti státu (nikoli „domovské obce“) zajistit např. sociální podporu a systém sociálního pojištění, pomoci v hmotné nouzi či podpory zdravotně postiženým osobám směřuje

³ Listina základních práv a svobod, č. 2/1993 Sb.

⁴ Úmluva o ochraně lidských práv a svobod, vyhlášena pod č. 209/1992 Sb.

⁵ Listina základních práv Evropské unie ze dne 7. 12. 2000, ve znění upraveném dne 12. 12. 2007, jenž má stejnou právní sílu jako Smlouvy EU (čl. 6 Smlouvy o Evropské unii).

⁶ Všeobecná deklarace lidských práv (rezoluce Valného shromáždění Organizace spojených národů č. 217/III A z 10. 12. 1948.

⁷ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb.

⁸ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášen pod č. 120/1976 Sb.

⁹ Evropská sociální charta, vyhlášena pod č. 14/2000 Sb. m.s.

k vytvoření rovného základu pro všechny oprávněné osoby na území ČR. Neméně důležitý aspekt je skutečnost, že na vnitrostátní (centrální) právní úpravu navazují koordinační mechanismy na úrovni EU, ale rovněž jiné mezinárodní koordinační mechanismy s třetími státy (např. mezinárodní smlouvy a dohody v oblasti sociálního zabezpečení, které zakazují krácení či odnětí vybraných dávek či důchodů pouze z důvodu, že poživatel bydlí nebo pobývá na území druhé smluvní strany – např. *Dohoda v oblasti sociálního zabezpečení mezi vládou České republiky a vládou Québecu*, vyhlášena pod č. 124/2003 Sb. m.s.). Uvedené mechanismy v rámci EU, ale též s třetími zeměmi mají obecně zajistit, že jen v důsledku přestěhování v rámci těchto států nedojde ke krácení nároku na určité dávky nebo důchody a tím má dojít mj. k usnadnění pohybu občanů. Současné tyto koordinační mechanismy zajišťují, že nedochází k duplicitnímu vyplácení dávek různými státy téže osobě, aniž by byly zohledněny dávky vyplácené jinde

Tato práce nejprve deskriptivně pokryje jednotlivé aspekty domácího práva, tak jak existují v modifikované (vesměs centralizované) podobě v současné době.

Státní sociální podpora, dávky na pomoc v hmotné nouzi, dávky pro osoby se zdravotním postižením, sociální pojištění:

V otázce sociálního zabezpečení Listina dle článku 30 stanoví, že *“Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. [...] Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.”* S tímto koresponduje zejména článek 34 LZPEU:

“1. Unie uznává a respektuje nárok na přístup k dávkám sociálního zabezpečení a k sociálním službám zajišťujícím ochranu v takových případech, jako je mateřství, nemoc, pracovní úrazy, závislost nebo stáří, jakož i v případě ztráty zaměstnání, podle pravidel stanovených právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.

2. Každý, kdo oprávněně pobývá a pohybuje se uvnitř Evropské unie, má nárok na dávky sociálního zabezpečení a na sociální výhody v souladu s právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi.

3. Za účelem boje proti sociálnímu vyloučení a chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální pomoc a pomoc v oblasti bydlení, jejichž cílem je zajistit, v souladu s pravidly stanovenými právem Unie a vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi, důstojnou existenci pro všechny, kdo nemají dostatečné prostředky.”

Z hlediska sociálního zabezpečení a zajištění v hmotné nouzi byla tedy historická funkce obce, jakožto entity poskytující „zaopatření“ přenesena na stát. Konkrétně zajišťuje stát na centrálním základě státní sociální podporu¹⁰ (z toho dávky poskytované v závislosti na výši příjmu rodiny: přírůstek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné; a ostatní dávky: rodičovský příspěvek, pohřebné), sociální pojištění¹¹ (důchodové, nemocenské), podporu zdravotně postiženým osobám¹² (příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku) a pomoc v hmotné nouzi¹³ (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc).

¹⁰ podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v platném znění

¹¹ podle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, v platném znění a podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění.

¹² podle zákona č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, v platném znění.

¹³ podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění a zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, v platném znění.

Vnitrostátní právní úpravu doplňují unijní pravidla koordinace sociálního zabezpečení. V tomto ohledu je třeba zmínit zejména nařízení č. 883/2004, nařízení č. 987/2009 a nařízení 1231/2010. Tato přímo aplikovatelná nařízení (jenž nevyžadují transpozici do českého právního řádu) stanoví podmínky provádění této koordinace, tedy postup při pohybu pracovníků mezi jednotlivými zeměmi Evropské unie (např. je nutné řešit příslušnost k sociálnímu zabezpečení jednoho státu EU např. při přeshraničním dojíždění do práce, kdy zaměstnanec má bydliště v jednom členském státě EU, resp. v jedné „domovské obci“, ale vykonává závislou činnost nebo samostatně výdělečnou činnost v jiném státě nebo v různých státech EU – závazné a přímo aplikovatelné koordinační mechanismy EU jsou v praxi proto velmi relevantní pro osoby v příhraničních oblastech). Nejde jen o unijní koordinaci sociálního zabezpečení ve vztahu k občanům členských států EU, ale rovněž ve vztahu k cizincům s právem pobytu v EU, kteří vykonávají přeshraniční činnost v rámci EU. Vedle toho rovněž existuje koordinační mechanismus v rámci EU se Švýcarskem a také v rámci EHP (tedy s Norskem, Islandem a Lichtenštejnskem).¹⁴

Vedle toho existuje řada mezinárodních smluv s třetími zeměmi o koordinaci sociálního zabezpečení (např. výše zmíněná dohoda s Québecem, ale např. i smlouvy s Indií, Japonskem, Makedonií, Ruskem, Tureckem, USA atd., velmi podrobný tabulkový přehled (s vymezením dávek a důchodů, kterých se dohody týkají) poskytuje MPSV na svých webových stránkách).¹⁵

Zdravotní péče

V oblasti zdravotní péče existuje ústavně zakotvené právo na ochranu zdraví, a sice v článku 31 Listiny, jenž stanoví, že *“Každý má právo na ochranu zdraví. Občané mají na základě veřejného pojištění právo na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon.”* S tímto ustanovením koresponduje článek 35 LZPEU: *„Každý má právo na přístup k preventivní zdravotní péči a na obdržení lékařské péče za podmínek stanovených vnitrostátními právními předpisy a zvyklostmi. Při vymezování a provádění všech politik a činností Unie je zajištěn vysoký stupeň ochrany lidského zdraví.“* Náklady na zdravotní péči jsou hrazeny ze systému zdravotního pojištění podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, v platném znění.

V přeshraniční koordinaci je postup dle výše citovaných nařízení EU (hovoří se o tzv. věcných dávkách – poskytované formou zdravotní péče) následující: při krátkodobém pobytu v zahraničí je pojištěnec nadále účastníkem např. českého systému veřejného zdravotního pojištění, popřípadě jiného národního systému v jiném členském státě, je povinen platit pojistné a plnit veškeré povinnosti dané zákonem. V zahraničí jsou mu věcné dávky (zdravotní péče) poskytnuty při předložení Evropského průkazu zdravotního pojištění.

Dlouhodobý pobyt v cizině definuje §8 odst. 4 zákona č. 48/1997 Sb. jako nepřetržitý pobyt v cizině, jehož délka překračuje dobu 6 měsíců. V takovém případě mohou osoby, které takto pobývají či pobývat budou v cizině dlouhodobě, požádat o vynětí z českého systému veřejného zdravotního pojištění. Toto vynětí je podmíněno třemi podmínkami: 1) Dlouhodobý, nepřetržitý pobyt v cizině, 2) Zdravotní pojištění trvá po celou dobu pobytu v cizině, 3) Doručení písemného Prohlášení o dlouhodobém pobytu v cizině. Po návratu se pojištěnec znovu přihlašuje u zdravotní pojišťovny ve svém členském státě, s tím, že je povinen dostatečně doložit zdravotní pojišťovně uzavřené zdravotní pojištění v cizině a jeho délku.

¹⁴ Viz přehled zde: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&caId=867>

¹⁵ Viz přehled dvoustranných smluv o sociálním zabezpečení zde: <http://www.mpsv.cz/cs/1275>

Svoboda pohybu (zákaz vyhoštění)

V Listině se zákaz vyhoštění promítá zejména v zakotvení svobody pohybu a pobytu podle článku 14:

„Článek 14

(1) Svoboda pohybu a pobytu je zaručena.

(2) Každý, kdo se oprávněně zdržuje na území České a Slovenské Federativní Republiky, má právo svobodně je opustit.

(3) Tyto svobody mohou být omezeny zákonem, jestliže je to nevyhnutelné pro bezpečnost státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo ochranu práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody.

(4) Každý občan má právo na svobodný vstup na území České a Slovenské Federativní Republiky. Občan nemůže být nucen k opuštění své vlasti.

(5) Cizinec může být vyhoštěn jen v případech stanovených zákonem. „

Ten však připouští omezení svobod v případě nevyhnutelnosti z důvodu bezpečnosti státu, udržení veřejného pořádku, ochrany zdraví nebo ochrany práv a svobod druhých a na vymezených územích též z důvodu ochrany přírody (při aplikaci zásady proporcionality).

LZPEU určuje svobodu pohybu a pobytu v unijním rozměru v článku 45. V neposlední řadě se zákaz vyhoštění řídí úpravou článku 3 Protokolu č. 4 k EÚLP, jenž stanoví, že *“Nikdo nebude, at' individuálně nebo hromadně, vyhoštěn z území státu, jehož je státním příslušníkem. Nikdo nebude zbaven práva vstoupit na území státu, jehož je státním příslušníkem.”*

Dle zákona, kterým se mění zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění a zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v platném znění, je možno uložit sankci spočívající v zákazu pobytu na území obce nebo části obce za přestupky proti veřejnému pořádku, občanskému soužití nebo majetku. Sankci lze uložit taktéž na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi. Toto ustanovení do určité míry koresponduje s původním vypovídacím právem obce.

Trestní zákoník v §75 v tomto ohledu stanoví:

“Soud může uložit trest zákazu pobytu na jeden rok až deset let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání činu ochrana veřejného pořádku, rodiny, zdraví, mravnosti nebo majetku; trest zákazu pobytu se nesmí vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt.

[...]

Trest zákazu pobytu spočívá v tom, že se odsouzený nesmí po dobu výkonu tohoto trestu zdržovat na určitém místě nebo v určitém obvodu; k přechodnému pobytu na takovém místě nebo v takovém obvodu v nutné osobní záležitosti je třeba povolení.”

Zákon o přestupcích zákaz pobytu upravuje v §15a následovně:

“(1) Zákaz pobytu lze uložit jen za přestupky uvedené ve zvláštní části tohoto zákona nebo v jiném zákoně a na dobu nejdéle tří měsíců za předpokladu, že

a) byl přestupek spáchán úmyslným jednáním významně narušujícím místní záležitosti veřejného pořádku,

b) byl pachatel v posledních dvanácti měsících přede dnem spáchání přestupku pravomocně uznán vinným z přestupku za obdobné jednání, kterého se dopustil na území stejné obce, a

c) uložení takové sankce je nezbytné k zajištění ochrany místních záležitostí veřejného pořádku na území obce; sankce zákazu pobytu se nesmí vztahovat na místo nebo obvod, v němž má pachatel trvalý pobyt nebo hlášený pobyt podle zvláštního právního předpisu.

(2) Zákaz pobytu spočívá v tom, že se pachatel nesmí po dobu trvání zákazu pobytu zdržovat na území obce nebo její části, v níž se opakovaně dopustil přestupku ve smyslu odstavce 1, vymezené v rozhodnutí správního orgánu, který zákaz pobytu uložil.”

Podobná úprava zákazu pobytu je například v Německu (*Aufenthaltsverbot*). V některých spolkových zemích, například konkrétně v Bavorsku¹⁶ či v Hessensku¹⁷, může zákaz pobytu jako sankci uložit výhradně právě obec.

Administrativní a evidenční povinnosti státu

Obsahem domovského práva bylo mimo jiné i matrikářství a obdobná evidenční činnost, například vydávání občanských průkazů. I tato agenda je nyní zajišťována centrálně prostřednictvím obecních úřadů v přenesené působnosti (nikoli v rámci samosprávy).

Volební právo

Asi nejsilněji se příslušnost k obci promítá vzhledem k volebnímu právu, a to jak aktivnímu, tak pasivnímu, a sice vzhledem k volbám do obecních zastupitelstev a do Evropského parlamentu. Článek 39 LZPEU stanoví, že *“Každý občan Unie má právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu v členském státě, v němž má bydliště, za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu.”* Stejně právo zakotvuje vzhledem k obecním volbám v navazujícím článku 40.

Relevantní úprava je v České republice obsažena v zákonu č. 491/2001 Sb., zákonu o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů. Ten v §4 stanoví, že *“[...] státní občan jiného státu, který v den voleb, a konají-li se volby ve dvou dnech, druhý den voleb, dosáhl věku nejméně 18 let, je v den voleb v této obci, městě nebo hlavním městě Praze přihlášen k trvalému pobytu a jemuž právo volit přiznává mezinárodní úmluva, kterou je Česká republika vázána a která byla vyhlášena ve Sbírce mezinárodních smluv, (dále jen "volič"); do zastupitelstva městského obvodu nebo městské části města se zvláštním postavením (dále jen "územně členěné statutární město") anebo městské části hlavního města Prahy má právo volit ten volič, který je v den voleb přihlášen k trvalému pobytu v tomto městském obvodu nebo městské části.”*

Korespondující nároky jsou i pro pasivní volební právo, tj. právo být volen.

Úprava vzhledem k Evropskému parlamentu se nachází v zákoně č. 63/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů. Aktivní volební právo je v §5 odst. 1 tohoto zákona vymezeno následovně:

“Právo volit na území České republiky do Evropského parlamentu má každý občan České republiky, který alespoň druhý den voleb dosáhl věku 18 let, a občan jiného členského státu, který alespoň druhý den voleb dosáhl věku 18 let a je po dobu nejméně 45 dnů přihlášen k trvalému pobytu nebo k přechodnému pobytu na území České republiky.”

¹⁶Článek 16 *Landesstraf- und Verordnungsgesetz*.

¹⁷§31 odst. 3 *Hessisches Gesetz über die öffentliche Sicherheit und Ordnung*.

Pasivní volební právo je zakotveno v §6:

“Poslancem Evropského parlamentu může být na území České republiky zvolen každý občan České republiky a každý občan jiného členského státu, který je na území České republiky nejpozději druhý den voleb po dobu nejméně 45 dnů přihlášen k trvalému pobytu nebo k přechodnému pobytu na území České republiky, alespoň druhý den voleb dosáhl věku 21 let, není omezena jeho svéprávnost k výkonu volebního práva⁴⁾, a jde-li o občana jiného členského státu, není v členském státě, jehož je státním občanem (dále jen "členský stát původu"), zbaven práva být volen do Evropského parlamentu. Jde-li o občana jiného členského státu, který je zároveň občanem více členských států, nesmí být zbaven práva být volen do Evropského parlamentu ani v jednom z nich.”

Shrnutí části III.

Při případném znovuzavádění institutu domovského práva ve smyslu vázanosti občana k obci v oblasti sociální podpory, dávek v nezaměstnanosti či dalších výše zmíněných znacích, je třeba přihlídnout k aktuálnímu ústavněprávnímu, unijnímu a mezinárodněprávnímu rámci lidských práv, vč. svobody pohybu v rámci vnitřního trhu EU a další dříve neexistující součásti systému (především unijní a mezinárodní koordinační mechanismy v oblasti sociálního zabezpečení) kladou oproti dřívější úpravě zcela jiné nároky na výkon veřejné správy v dotčených oblastech, která již nemůže být uspokojivě vykonávána výhradně v rámci obecní samosprávy. Proto dochází např. k centralizaci či koordinaci systémů sociálního zabezpečení, v důsledku ústavní garance svobody pohybu pak dochází k omezení možnosti zakázat pobyt na území obce (kromě sankcí za trestný čin, resp. nově za některé přestupky). Při promítání prvků domovského práva do současného právního rámce je rovněž nutno zohlednit kromě svobody pohybu zejména zákaz přímé či nepřímé diskriminace mezi občany EU (v tomto případě vzhledem k možným porušením na základě původu) a mezinárodní závazky vůči státům EHP, event. závazky z dalších dvoustranných smluv.

Pro dokreslení potřeby opatrně zohlednit ústavněprávní a lidskoprávní rámec v souvislosti s tématem domovského práva lze zmínit rozsudek Nejvyššího správního soudu k rozpuštění Dělnické strany, který se mj. výslovně zabývá problematikou případného zneužití některých aspektů domovského práva k cílům, které jsou v rozporu s Listinou a Ústavou (např. otázka nuceného navrácení osob do domovských obcí): *„Požadavek zavedení institutu domovského práva naráží, jak vláda správně uvedla, na existující katalog základních práv. Lze si jistě představit i různé možnosti jeho zneužití v kombinaci s již nastíněným bodem týkajícím se určování národnosti. Celkově však lze shrnout, že v programové rovině vyvolávají, stejně jako u dalších bodů, bez dalšího dokazování pouze pochybnosti.“*¹⁸

Některé dílčí aspekty domovského práva, např. otázka decentralizace veřejné správy při administraci některých agend (např. v oblasti sociálních dávek) však nemusí automaticky narážet na ústavněprávní omezení. V případě, že by se některé věcné či jiné dávky měly do budoucna administrovat na úrovni obcí, lze rozlišit mezi právní úpravou, která by pouze stanovila příslušnost dané obce k vyřizování určité agendy v přenesené působnosti a právní úpravou, která by vedla k daleko hlubší decentralizaci a přenesla některé aspekty dosud centralizované agendy do samosprávné působnosti jednotlivých obcí. Úvahy o případné decentralizaci mohou navazovat mj. na obecné zásady uvedené v mezinárodní smlouvě - Evropské chartě místní samosprávy (vyhlášené pod č. 181/1999 Sb.).

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 2. 2010, sp. zn. Pst 1/2009-469, web: http://www.nssoud.cz/docs/Delnicka_strana_original.pdf